

Angel Andonov*

PRIMJENA POJEDINIH ODREDBA ZAKONA O IZVRŠAVANJU KAZNE ZATVORA

Autor je zatvorenik na izdržavanju kazne dugotrajnog zatvora u trajanju od 21 godine, od koje je u Zatvoru u Šibeniku izdržao 10 godina. Osuđen je za kazneno djelo zlouporabe opojnih droga iz čl. 173. st. 2. KZ/97. Ove godine diplomirao je na Pravnom fakultetu u Splitu. Na temelju vlastitog iskustva iznosi slabe točke Zakona o izvršavanju kazne zatvora i njegove primjene te nastoji odgovoriti na pitanje može li hrvatski zatvorski sustav, opeterećen mnogobrojnim problemima, ponajprije prenapučenošću, kvalitetno ostvariti svrhu izvršavanja kazne zatvora.

1. NAPOMENE O HRVATSKOM ZATVORSKOM SUSTAVU

Zakon o izvršavanju kazne zatvora¹ (dalje ZIKZ) stožerni je propis koji uređuje izvršavanje kazne zatvora za punoljetne osobe u RH. Njime je propisana zaštita integriteta, dostojanstva i prava zatvorenika i nadzor nad sustavom izvršenja kazne u RH. Njegova provedba povjerena je hrvatskom zatvorskom sustavu. Nemoguće je kvalitetno komentirati ZIKZ bez uvida u njegovu primjenu, stoga je akcent ovoga rada na analizi njegove primjene u svakodnevnoj praksi.

Svrha je izvršavanja kazne zatvora, prema čl. 2. ZIKZ-a, „uz čovječno postupanje i poštovanje dostojanstva osobe koja se nalazi na izdržavanju kazne zatvora njezino osposobljavanje za život na slobodi u skladu sa zakonom i društvenim pravilima“, tj. resocijalizacija. Neuspjeh u izvršavanju kazne upućuje na neuspješnost čitavog kaznenopravnog sustava.²

Zatvorski sustav ima dvojaku ulogu: mora zaštititi društvo od počinitelja opasnih kaznenih djela, a istodobno i osigurati uvjete za primjenu tretmanskih programa koji će omogućiti ispunjavanje svrhe izvršavanja kazne zatvora.

* Angel Andonov, zatvorenik na izdržavanju kazne zatvora u Zatvoru u Šibeniku

¹ Zakon o izvršavanju kazne zatvora (NN 128/99, 55/00, 59/00, 129/00, 59/01, 67/01, 11/02, 190/03 – pročišćeni tekst, 76/07, 27/08, 83/09, 18/11, 125/11 i 56/13).

² Josipović, M./ Tomašević/Tripalo, Nova uloga suca u izvršavanju kazne zatvora, HLJKPP, 2/2001., str. 85.

U toj funkciji zatvorski sustav vezivno je tkivo hrvatskog društva. Temeljni problem hrvatskog zatvorskog sustava je prenapučenost, a posljedično tome i nedostatak kvalificiranog stručnog osoblja za rad sa zatvorenicima tijekom izvršavanja kazne radi što uspješnije resocijalizacije.

Posljednjih godina hrvatski zatvorski sustav bilježi enorman porast zatvorske populacije. Popunjenost zatvorskog sustava premašuje 130%, što je više nego alarmantno.³ Prenapučenost otežava sve aspekte izvršavanja kazne zatvora i generira čitav niz problema: narušava standarde smještaja, utječe na pružanje odgovarajuće zdravstvene njege i otežava provođenje klasifikacije i kategorizacije zatvorenika, čime izravno dovodi u pitanje rad, napredovanje i razvoj posebnih i općih programa tretmana, a naročito individualizaciju tretmana. Pod pritiskom broja zatvorenika i količine poslova djelatnici odjela tretmana više se bave poslovima organiziranja izvršavanja kazne, pa im ostaje nedovoljno vremena za osmišljavanje provedbe programa prilagođenih tretmanskim potrebama zatvorenika.

Postojeći ZIKZ usklađen je s temeljnim načelima Europskih zatvorskih pravila, no velika je pogreška što prethodno nisu stvoreni uvjeti za njegovu dosljednu primjenu. Drugim riječima, ZIKZ je najvećim djelom kvalitetno napisan, ali njegova svakodnevna primjena nije takva. Rezultat je nerazmjer između uspostavljenih načela postupanja sa zatvorenicima i mogućnosti njihove provedbe u svakodnevnoj praksi. Do nedosljedne primjene Zakona u praksi, osim zbog prenapučenosti, dolazi i zbog pogrešne interpretacije pojedinih odredaba ZIKZ-a, nedorečenosti pojedinih odredaba ZIKZ-a i nedovoljne pažnje zatvorskog sustava pri primjeni pojedinih odredaba ZIKZ-a,

Postoje i odredbe Zakona koje treba izmijeniti u smislu unapređenja i poboljšanja. Prostora za poboljšanje uvijek ima! Zatvorski sustav treba dosljedno primjenjivati ZIKZ, a ne primjenjivati zastarjelu praksu na štetu zatvorenika, utemeljenu na retributivnim teorijama kazne kao represije društva spram počinitelja kaznenog djela. Unapređenje ZIKZ-a i njegove primjene u praksi moguće je uz dopune i izmjene pojedinih odredaba ZIKZ-a, pažljivije ponašanje zatvorskog sustava i dosljednu primjenu pojedinih odredaba ZIKZ-a, intenzivno implementiranje sustava probacije te ponovnog iniciranja rasprave o mudrijoj kaznenoj politici, što će posljedično utjecati na smanjenje porasta broja zatvorenika, tj. prenapučenost. To znači da hrvatski zatvorski sustav treba rasteretiti dijela zatvorenika koji u nj nisu niti morali ući, a to su prvenstveno punoljetne osobe koje se nalaze na izvršavanju kazne zatvora izrečene u prekršajnom postupku ili osobe kojima je novčana kazna izrečena u kaznenom, prekršajnom ili drugom sudskom postupku zamijenjena kaznom zatvora (njih među zatvorskom populacijom ima oko 32%), kao i osobe osuđene na kratkotrajne kazne zatvora u trajanju do šest mjeseci.

³ V. Izvješće Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav o radu zatvora, kaznonica i odgojnih zavoda za 2010.

Kratkotrajne kazne ne mogu omogućiti terapijsko djelovanje u specijal-nopreventivnom značenju, a mogu imati vrlo štetne učinke na osuđenike jer zatvorenici zbog nepažnje zatvorskog sustava u klasifikaciji mogu doći u kontakt s okorjelim recidivistima, tako da kratkotrajne kazne postaju „škola kriminala“, što može imati daljnje teške posljedice poput gubitka radnog mjesta, osude sredine itd. Izvršenje kratkotrajnih kazni zatvora za državu je neekonomično jer zahtijeva prostor i prehranu za relativno velik broj osoba. Suvremeno kazneno pravo nastoji ukloniti navedene nedostatke kratkotrajnih kazni zatvora posezanjem za alternativama ili supstitutima kazne zatvora, od kojih su najvažnije novčana kazna i zamjena kazne zatvora radom za opće dobro. U tom smislu kaznena politika RH učinila je bitan iskorak u novom Kaznenom zakonu prema kojem se kazne zatvora u trajanju do jedne godine mogu zamijeniti radom za opće dobro.

Problemi u vezi s oblikovanjem i primjenom ZIKZ-a bit će u ovom radu podijeljeni u četiri grupe: odstupanja prakse od primjene pojedinih odredaba ZIKZ-a (glava 2.), problemi u primjeni pojedinih odredaba ZIKZ-a (glava 3.), odredbe ZIKZ-a koje bi trebalo nadopuniti (glava 4.) i odredbe ZIKZ-a koje bi trebalo izmijeniti (glava 5.).

2. ODSUPANJA PRAKSE OD PRIMJENE POJEDINIH ODREDABA ZIKZ-a

Odredbe ZIKZ-a navedene u ovoj glavi zahtijevaju povećanu pozornost hrvatskog zatvorskog sustava jer se njihovom primjenom ostvaruju temeljna načela postupka izvršavanja kazne zatvora koja zatvorenicima jamče ostvarenje njihovih temeljnih prava. Riječ je o načelima i pravima zatvorenika koja utvrđuju Standardna minimalna pravila za postupanje sa zatvorenicima Ujedinjenih naroda iz 1955.⁴, u kojima je zatvorenicima zajamčeno pravo na kategorizaciju, pravo na smještaj u skladu sa zdravstvenim standardima, pravo na zdravstvenu njegu i pravo na zaštitu njihovih prava putem žalbe. Navedena načela i prava zatvorenika preuzeo je Odbor ministara Vijeća Europe najprije u Europskim zatvorskim pravilima iz 1987., a onda i u novim Europskim zatvorskim pravilima iz 2006.⁵ Iako je ZIKZ usklađen s Europskim zatvorskim pravilima, njihova se temeljna načela ne provode dosljedno.

⁴ Vidi Zbirku međunarodnih dokumenata o izvršavanju kazne zatvora, HLJKPP, 1/2010., str. 370.

⁵ V. hrvatski prijevod u HLJKPP, 2/2006., str. 727.

2.1. Razvrstavanje zatvorenika tijekom izvršavanja kazne zatvora

Kategorizacija ili razvrstavanje zatvorenika (čl. 11. ZIKZ-a) jest postupak odvajanja zatvorenika prema: spolu, zdravstvenom stanju, vrsti delikta koji su počinili, s obzirom na povrat, tj. je li riječ o prvi put osuđenom ili povratniku (recidivistu), dakle kriminološkim i drugim vanjskim obilježjima zatvorenika. Cilj razvrstavanja u prvom je redu sprečavanje međusobno lošeg utjecaja, kao i raspoređivanje zatvorenika u grupe radi lakše provedbe programa prilagođenih pojedinim tretmanskim skupinama da bi se olakšalo postupanje s njima radi njihove što uspješnije resocijalizacije. Kategorizacija omogućuje prepoznavanje osoba za koje je vjerojatan povrat kriminalu, kao i recidivista, te stavljanje opasnih počinitelja pod viši stupanj nadzora. Međusobno loš utjecaj sprečava se odvajanjem rizičnih zatvorenika koji bi zbog svoje kriminalne prošlosti ili asocijalnog karaktera mogli loše utjecati na ostale zatvorenike.

Iako bi se razvrstavanje trebalo striktno provoditi, zbog prenapučenosti se ne primjenjuje dovoljno pažljivo, pa mlađi i stariji punoljetnici izdržavaju kaznu zatvora zajedno s punoljetnicima, a prvi put osuđeni izdržavaju kaznu zajedno s povratnicima. Na taj se način omogućuje međusobno loš utjecaj zatvorenika, dakle postiže se upravo ono što se kategorizacijom i klasifikacijom zatvorenika hoće spriječiti. Takva nepažnja može biti vrlo štetna za mlađeg i starijeg punoljetnika, i za osuđenika koji je kažnjen relativno blago jer je postupao s nehajnim oblikom krivnje, i za „jednokratnog“ počinitelja koji dolazi u doticaj s višestrukim povratnicima i asocijalnim tipovima. Takva sredina na slučajnog delinkventa može djelovati inficirajuće i kontaminirajuće. Naročito je poguban utjecaj višestrukih povratnika na mladu zatvorsku populaciju koju podučavaju i regrutiraju kao pomoćnike za počinjenje novih kaznenih djela nakon izlaska na slobodu.

Iako ZIKZ u čl. 20. st. 2. navodi da zatvorenici povratnici kaznu zatvora u pravilu izdržavaju u posebnoj kaznionici ili na posebnom odjelu kaznionice, takve kaznionice i odjeli ne postoje. Prema čl. 74. st. 2. ZIKZ-a, zajednički se mogu smjestiti zatvorenici za koje se pretpostavlja da neće međusobno negativno utjecati, međutim u svakodnevnoj se praksi ne vodi dovoljno računa o tome.

Nekvalitetno razvrstavanje zatvorenika samo se djelomično može opravdati prenapučenošću zatvorskog sustava.

2.2. Pravo zatvorenika na smještaj

Prema čl. 14. st. 1. ZIKZ-a, svaki zatvorenik ima pravo na smještaj primjeren ljudskom dostojanstvu i zdravstvenim standardima. Čl. 74. st. 3. ZIKZ-a precizira da za svakog zatvorenika u spavaonici mora biti najmanje 4 m² i 10 m³ prostora.

Mogućnost takvog smještaja u postojećim hrvatskim kaznionicama i zatvorima ne postoji. Naravno, uzrok je prenapučenost! Budući da trend porasta zatvorenika nije pratila potrebna izgradnja novih smještajnih kapaciteta i uređenje postojećih, kao ni financijska sredstva koja se osiguravaju iz državnog proračuna, zatvori su prenapučeni. Pritisnut sve većim brojem zatvorenika, zatvorski sustav vidi izlaz u adaptacijskim zahvatima s ciljem proširenja kapaciteta, ali to je proširenje povremeno išlo na štetu prostora koji se koristio za terapijske radionice i aktivnosti u slobodno vrijeme. Izlaz je jedino u gradnji novih kapaciteta, koji će poštovati zakonom propisane europske standarde kvadrature i volumena smještaja.

Da smještaj zatvorenika nije primjeren ljudskom dostojanstvu, svjedoče presude Europskog suda za ljudska prava. U razdoblju od 2006. do današnjeg dana ESLJP je donio protiv Hrvatske, a u korist zatvorenika, niz presuda zbog neodgovarajućeg smještaja.⁶ Prilikom ocjene o prenapučenosti zatvora ESLJP se vodio standardima o uvjetima u zatvoru, koje je razvio Europski odbor za sprečavanje mučenja (CPT). Odbor je 2007. godine nakon obilaska hrvatskih zatvora izvijestio da se problem prenapučenosti zatvora pogoršao te da je od njegove posljednje posjete 2003. godine zatvorska populacija porasla 40%.⁷ Stajalište ESLJP napredovalo je od prvotnog stava da je prenapučenost „neželjeno stanje, ali ne i povreda“, do stava izraženog u novijim presudama da prenapučenost sama po sebi može stvoriti uvjete u zatvoru koji predstavljaju nečovječno i ponižavajuće postupanje sa zatvorenici, dakle povredu čl. 3. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

U 2010. godini Republiku Hrvatsku tužio je 61 zatvorenik, a prošle godine broj tužbi porastao je na 100, s ukupnim odštetnim zahtjevima od 52 milijuna kuna. Kada se zbroje svi odšetni zahtjevi, Hrvatskoj prijeti isplata u ukupnom iznosu od 87 milijuna kuna. Za taj se novac mogla izgraditi nova kaznionica po EU standardima!

Iz presuda ESLJP-a najbolje se mogu uočiti glavne slabosti hrvatskog zatvorskog sustava: loši uvjeti života i smještaja u zatvoru, tj. nedovoljno prostora, nedostatak odgovarajuće medicinske njege u zatvorima i nedostatak učinkovitog pravnog sredstva za zaštitu prava zatvorenika.

2.3. Pritužba - oblik zaštite prava zatvorenika

Zaštita prava putem žalbe također je jedno od temeljnih prava zatvorenika. Predviđen način zaštite prava zatvorenika je pritužba (čl. 15. ZIKZ-a).

⁶ Presude Europskog suda za ljudska prava, Zbirka međunarodnih dokumenata o izvršavanju kazne zatvora.

⁷ CPT (Europski odbor za sprečavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja), Izvješće o posjeti RH 2007.

U većini slučajeva kada zatvorenik podnese pritužbu na postupak ili odluku zaposlenika kaznionice, prva reakcija upravitelja je da zaštititi zaposlenika tako da pritužbu neutralizira, odnosno svim raspoloživim sredstvima uvjeri (natjera) zatvorenika da pritužbu povuče. Kada zatvorenik pritužbu uputi Središnjem uredu Uprave za zatvorski sustav, ured će također u pravilu zaštititi svojeg zaposlenika, pa i kada je evidentno da je pogriješio. Smatra se da će priznanje zaposlenikove pogreške značiti i priznanje slabosti cijelog sustava. Svaki sustav, pa tako i zatvorski, treba biti kritičan, kako prema sebi tako i prema svojim zaposlenicima, pa se opravdana kritika treba shvatiti kao poticaj, a ne kao atak na zaposlenika i sustav u cjelini.

Da je pritužba neučinkovito sredstvo za zaštitu prava zatvorenika, najbolje ilustrira izvješće Uprave za zatvorski sustav za 2011. godinu prema kojem su zatvorenici podnijeli 133 pritužbe zbog nepružanja adekvatne zdravstvene skrbi, ali ni u jednom od tih slučajeva pritužba nije usvojena.⁸ To upućuje na neobjektivnost i pristranost sustava, o čemu svjedoče i presude ESLJP-a done-sene u korist zatvorenika koji su se žalili na neodgovarajuću zdravstvenu skrb. Protiv odluke Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav zatvorenik se može koristiti pravom na ustavnu tužbu, ali Ustavni sud u pravilu takve tužbe rješava tako da u obrazloženju rješenja istakne kako nije nadležan za odlučivanje.

Kada se pritužba odbije, zatvorenik biva stigmatiziran, što u pravilu završava njegovim premještanjem u drugu kaznionicu ili zatvor. Stoga je svaka pritužba visokorizičan postupak za zatvorenika.

Prema izmjeni ZIKS-a iz 2009., zatvorenik može podnijeti pritužbu sucu izvršenja koja se smatra zahtjevom za sudsku zaštitu (čl. 15. st. 5. i čl. 17.). Time je izmijenjen karakter pritužbe kao procesnog pravnog sredstva, koje do tada nije bilo niti učinkovito, niti svrhovito pa je dana mogućnost zatvoreniku da pritužbu uputi sucu izvršenja u formi zahtjeva za sudsku zaštitu. Na taj je način afirmirano načelo *falsa nominatio non nocet*,⁹ tj. da pogrešan naziv postupovnog sredstva ne smije škoditi zatvoreniku kad ostvaruje sudsku zaštitu svojih prava, pa se s pritužbom podnesenom sucu izvršenja treba postupati kao sa zahtjevom za sudsku zaštitu, čime je ona transformirana u efikasno sredstvo zaštite prava zatvorenika u postupku izvršavanja kazne zatvora. Sudski nadzor nad zaštitom prava zatvorenika u postupku izvršavanja kazne ostvaruje u prvom stupnju sudac izvršenja, a u drugom sudsko vijeće. No je li u praksi uistinu tako? Jedan eklatantan primjer iz prakse upućuje na suprotno.

Zatvorenik J. J. na izdržavanju kazne zatvora u Kaznionici u Lepoglavi podnio je zahtjev za sudsku zaštitu sutkinji izvršenja Županijskog suda u Varaždinu zbog smještaja u kaznionici koji nije sukladan standardima propisanim

⁸ Izvješće o radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2011.

⁹ *Flegar*, Osvrt na neke odredbe Zakona o izmjenama i dopunama ZIKZ-a od 3. srpnja 2009, Split, 2012.

ZIKZ-om. Sutkinja je zahtjev smatrala osnovanim te je rješenjem utvrdila da je došlo do nezakonitosti u primjeni čl. 74. st. 3. ZIKZ-a s obzirom na smještaj zatvorenika u spavaonicu nepropisane kvadrature i kubikaže te je naložila Kaznionici u Lepoglavi otklanjanje povrede.¹⁰ Žalbu upravitelja Kaznionice u Lepoglavi da Kaznionica nije u mogućnosti zatvoreniku omogućiti smještaj propisan ZIKZ-om zbog prekapacitiranosti cjelokupnog zatvorskog sustava te da su takvi smještajni uvjeti privremenog karaktera dok se ne urede novi, adekvatni prostori, vijeće Županijskog suda u Varaždinu odbilo je s obrazloženjem da je riječ o imperativnoj zakonskoj odredbi koja propisuje minimalnu prostranost smještaja za zatvorenika.¹¹

Kako Kaznionica u Lepoglavi nije postupila sukladno pravomoćnom drugostupanjskom rješenju, zatvorenik je zatražio od predsjednika Županijskog suda u Varaždinu pokretanje postupka za izvršenje sudske odluke. Predsjednik suda odgovorio mu je da niti on niti sudac izvršenja nisu nadležni za provedbu pravomoćnih rješenja suca izvršenja te je uputio zatvorenika da se zbog nepostupanja Kaznionice u Lepoglavi prema rješenju suca izvršenja obrati Središnjem uredu Uprave za zatvorski sustav. Zatvorenik je to i učinio, ali je od Uprave dobio odgovor da momentalno nema mogućnosti da mu se u Kaznionici u Lepoglavi osigura adekvatan smještaj te da će to biti učinjeno kada za to budu postojale objektivne mogućnosti.¹² Zatvorenik je potom 20. listopada 2011. podnio Ustavnom sudu tužbu protiv rješenja Ministarstva pravosuđa RH (Uprave za zatvorski sustav) na koju mu Ustavni sud do danas nije odgovorio, pa je zatvorenik podigao tužbu pred ESLJP-om protiv RH.¹³

Praksa pokazuje da je sudska zaštita koju sudac izvršenja treba pružiti pravima zatvorenika i dalje nedovoljno učinkovita. Na to upućuje i niz pritužbi zatvorenika pučkom pravobranitelju¹⁴ na rad sudaca izvršenja zbog neodgovaranja na podnesene zahtjeve za sudska zaštitu, neredovite obilaskе zatvorenika koje bi sudac izvršenja, sukladno čl. 47. ZIKZ-a, trebao obaviti najmanje jedanput godišnje te nemogućnosti provedbe njegovih pravomoćnih rješenja. Stoga bi se, radi sveobuhvatne zaštite prava zatvorenika, trebali osigurati različiti mehanizmi nadzora nad izvršenjem kazne zatvora.

¹⁰ Rješenje suca izvršenja Centra za izvršavanje kazne zatvora u Županijskom sudu u Varaždinu br. 9 IK. I.414/11-4, od 7. studenoga 2011.

¹¹ Rješenje Županijskog suda u Varaždinu, br. IK. I.414/11-8, 5 Kž I-142/11-3, od 18. studenoga 2011.

¹² Rješenje Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav, središnja klasa:730-11/11-07/86, ur.br. 514-07-01-01-05/1-11-10, od 19. prosinca 2011.

¹³ Tužba zatvorenika zaprimljena je na ESLJP-u pod brojem 6279/12 29. 3. 2012.

¹⁴ Izvješće o radu pučkog pravobranitelja za 2009. godinu.

2.4. Nadzor nad radom kaznionica i zatvora

Prema čl. 18. ZIKZ-a, upravni nadzor nad radom kaznionica i zatvora obavlja Središnji ured Uprave za zatvorski sustav. Kako su poslovi izvršavanja kazne zatvora od posebnog interesa za RH, taj bi nadzor trebalo provoditi mnogo pažljivije, metodičnije i temeljitije. To posebno vrijedi za nadzor nad pružanjem zdravstvene zaštite zatvorenika koji prema čl. 18. st. 7. ZIKZ-a obavlja ministarstvo nadležno za poslove zdravstvene zaštite. Međutim, iako je u Tokijskoj deklaraciji Svjetskog liječničkog udruženja o zabrani torture navedeno da liječnici i zdravstveno osoblje u zatvorima moraju liječiti zatvorenike jednako kvalitetno kao i slobodne osobe te iako je i Ustavni sud 11. ožujka 2010. naložio Vladi RH da uspostavi i djelotvorno provodi nadzor nad kvalitetom zdravstvene zaštite u cijelom zatvorskom sustavu, a čl. 103. ZIKZ-a precizno navodi u čemu se sastoji zaštita zdravlja zatvorenika, Ministarstvo zdravlja takav zdravstveni nadzor u zatvorima ne provodi. Naročito je to izraženo u manjim zatvorima koji nemaju stalnu zdravstvenu službu, već na osnovi ugovora o djelu radi liječnik koji ordinira jednom tjedno. Takvi se liječnici u većini slučajeva ne snalaze u kontaktu sa zatvorenicima, a i zbog opsega posla rade kao na pokretnoj traci, nastojeći da u što kraćem vremenu obave posao i odu. Može se razumjeti da liječnička etika u zatvorskim uvjetima može doći u iskušenje, no svakog zatvorenika ponajprije treba tretirati kao čovjeka, ne ulazeći u narav njegova krimena.

Glede pružanja stomatoloških usluga zatvoreniku koje propisuje čl. 108. ZIKZ-a, u pojedinim je zatvorima za liječenje i popravljavanje zuba potrebno odobrenje upravitelja. Čini se da se odugovlačenjem liječenja hoće natjerati zatvorenika da se odluči na popravljavanje zuba na vlastiti trošak, a ne na račun zatvorskog sustava na što ima pravo. U slučajevima liječenja na vlastiti trošak pomoć stomatologa dobiva se u puno kraćem roku i u puno kvalitetnijem obliku, ali samo si mali broj zatvorenika to može priuštiti.

Neadekvatna zdravstvena zaštita može dovesti do nehumanog i ponižavajućeg postupanja sa zatvorenicima. Samo 2011. godine podnijeli su zatvorenici 133 pritužbe zbog nepružanja odgovarajuće zdravstvene zaštite. Na to su upozorile i presude ESLJP-a koji je zbog neadekvatne zdravstvene njege zatvorenika donio niz presuda protiv RH (npr. *Testa protiv RH*¹⁵, *Štitić protiv RH*¹⁶, *Pilčić protiv RH*¹⁷ i dr.). Neprovođenje zakonom propisanog nadzora nad pružanjem zaštite zdravlja i postupanje s bolesnim zatvorenicima rezultira neodgovarajućom zdravstvenom njegovom. Budući da Ministarstvo zdravlja ne obavlja svoju zadaću nadzora nad kvalitetom zdravstvene zaštite u zatvorskom

¹⁵ HLJKPP, 1/2010., str. 478.

¹⁶ HLJKPP, 1/2010., str. 485

¹⁷ HLJKPP, 1/2010., str. 493.

sustavu, trebalo bi osnovati nezavisno tijelo za redoviti izvansudski nadzor nad tijelima nadležnim za izvršavanje kazne zatvora. To tijelo trebalo bi imati ovlast da u svako doba može pregledati kaznene ustanove i sastaviti izvješće o eventualnim povredama prava zatvorenika, dakle trebalo bi biti pandan pučkom pravobranitelju. Pravilnikom o načinu provedbe inspeksijskog nadzora nad radom kaznionica i zatvora trebalo bi propisati redovite godišnje kontrole.

2.5. Odjel tretmana

S obzirom na to da je naš sustav izvršavanja kazne ustanovljen kao rehabilitacijski, a osnovna mu je svrha resocijalizacija, služba tretmana trebala bi biti najvažnija služba unutar hrvatskog zatvorskog sustava. Zatvor ne znači samo zid, nadzor i službu osiguranja, već stručan rad, komunikacija te pravednost i dosljednost u postupanju. U tu svrhu u kaznionicama i zatvorima ustanovljeni su odjeli tretmana (čl. 35. ZIKZ-a). Prenapučenost je dovela u pitanje rad i razvoj općih i posebnih programa tretmana. Pod pritiskom broja zatvorenika i količine poslova službenici tretmana više se bave poslovima organiziranja izvršavanja kazne, a nedovoljno vremena ostaje im za organiziranje provedbe programa prilagođenih tretmanskim potrebama zatvorenika, a naročito za individualni rad.

U praksi su samo dvije kategorije zatvorenika o kojima odjeli tretmana u kaznionicama i zatvorima vode brigu. To su zatvorenici kojima je uz kaznu zatvora izrečena sigurnosna mjera obveznog liječenja od ovisnosti¹⁸ i zatvorenici ovisnici koji su u postupak liječenja od ovisnosti uključeni za vrijeme izdržavanja kazne. Takvih je zatvorenika oko 30% i oni čine jednu od najbrojnijih i tretmanski najzahtjevnijih skupina. Kaznu uglavnom izdržavaju na posebnom socijalno-terapijskom odjelu kaznenih ustanova. Naravno da je ovisnicima nužna pomoć Odjela tretmana, međutim pažnja je potrebna i ostalim zatvorenicima jer nitko se ne može resocijalizirati sam, bez pomoći sustava.

U uvjetima prenapučenosti u pogledu tretmana u prvi plan izbija još jedna slabost hrvatskog zatvorskog sustava, a to je nedostatak kvalificiranog osoblja (socijalnih radnika, pedagoga, psihologa). Odjeli tretmana u kaznionicama i zatvorima nisu dovoljno ekipirani. ZIKZ-om je sustav izvršavanja kazne zatvora uređen kao rehabilitacijski, što znači da u prvi plan treba staviti tretmanski rad sa zatvorenicima, što hrvatski zatvorski sustav mora omogućiti u svakodnevnoj zatvorskoj praksi.

¹⁸ *Babić/M. Josipović*, Hrvatski zatvorski sustav, Split, 2012.

2.6. Pojedinačni program izvršavanja kazne zatvora

Jedno od osnovnih načela postupanja sa zatvorenicima, koje se naglašava i u međunarodnim dokumentima, jest prepoznavanje zatvorenika kao pojedinca, kao osobe. Prema odredbi čl. 69. ZIKZ-u, radi ispunjavanja svrhe izvršavanja kazne zatvora za zatvorenika se donosi pojedinačni program izvršavanja kazne zatvora. Putem pojedinačnog programa izvršavanja kazne ostvaruje se načelo individualizacije kazne.

Iako jedno od načela Standardnih minimalnih pravila UN-a iz 1955. glasi da broj zatvorenika ne smije onemogućiti individualizaciju tretmana, mora se nažalost ustvrditi da u uvjetima prenapučenosti hrvatskog zatvorskog sustava individualni tretmanski rad u praksi ne postoji. Točnije, pojedinačni program izvršavanja kazne zatvora najveća je zabluda hrvatskog zatvorskog sustava, mit! U zadanim uvjetima, u kojima je zatvorenik prepušten sam sebi, provedba pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora najviše ovisi o samom zatvoreniku, njegovu zalaganju, samokritičnosti, odnosu prema djelu te njegovoj osobnosti. Naročito u slučajevima dužeg trajanja kazne samo se rijetki zatvorenici uspijevaju resocijalizirati.

Zatvorenicima je tijekom izvršavanja kazne zatvora nužno potrebna pomoć zatvorskog sustava, a najkvalitetniju pomoć sustav im može pružiti upravo kroz izradu i provedbu pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora koji treba biti individualiziran, maksimalno prilagođen potrebama pojedinca. Pojedinačni program izvršavanja kazne zatvora Odjel tretmana treba izraditi uz dragovoljno i aktivno sudjelovanje zatvorenika, koliko god je to moguće, a osobito u bliskoj suradnji sa službama koje nadziru zatvorenika nakon njegova puštanja na slobodu. Zatvorski sustav, usprkos prenapučenosti, mora nastojati da individualnim pristupom svakom zatvoreniku omogući izradu i provedbu kvalitetnog programa pojedinačnog izvršavanja kazne zatvora koji će biti prilagođen zatvorenikovoj osobnosti, potrebama i njegovim nastojanjima da se resocijalizira na najbolji mogući način.

3. Problemi u primjeni pojedinih odredaba ZIKZ-a

3.1. Osobnik zatvorenika

Osobnik zatvorenika najvažniji je dokument za zatvorenika tijekom izvršavanja kazne zatvora. Prema čl. 70. st. 1. ZIKZ-a, u osobnik zatvorenika unose se podaci i ulaže dokumentacija potrebna za praćenje zakonitosti izvršavanja kazne zatvora i za provedbu programa izvršavanja te svi drugi podaci relevantni za zatvorenika, a prema čl. 72. st. 2. ZIKZ-a pristup podacima zabilježanim u osobniku dopušten je i zatvoreniku. Iako Zakon dopušta da se pristup

osobniku može i uskratiti, u svakodnevnoj praksi osobnik je zatvoreniku u pravilu nedostupan. Bilo bi poželjno da se zatvoreniku omogući pristup i čitanje vlastitog osobnika u prisustvu ovlaštene osobe.

3.2. Novčana pomoć

Prema čl. 86. ZIKZ-a, zatvorenicima bez prihoda koji su stariji od šezdeset pet godina ili trajno radno nesposobni osigurava se na teret državnog proračuna tromjesečna novčana pomoć u visini od 20% umnoška osnovice za izračun naknade za rad i koeficijenta 1. Tom se vrstom pomoći koristi vrlo mali broj zatvorenika iz jednostavnog razloga što na to svoje pravo nisu pravodobno upozoreni. Većina pravno neukih zatvorenika nije upoznata s tim pravom, a kaznionice i zatvori ih, u eri sveprisutne štednje, ne obavještavaju o toj, za njih vrlo važnoj mogućnosti novčane potpore. Zatvorski sustav, neovisno o recesiji, ne bi smio štedjeti na ovoj skupini zatvorenika jer oni nemaju, zbog starosti, mogućnosti da tijekom izvršavanja kazne budu raspoređeni na rad ili su za rad trajno nesposobni.

3.3. Pravo na zdravstvenu dokumentaciju

Na temelju čl. 116. st. 1. ZIKZ-a, tijekom izdržavanja kazne i nakon otpusta zatvorenik ima pravo dobiti zdravstvenu dokumentaciju o svome zdravstvenom stanju i tijeku liječenja na uvid, a preslik zdravstvene dokumentacije na vlastiti trošak. Međutim, u većini zatvora zatvoreniku je otežano dobiti preslik zdravstvene dokumentacije, naročito u slučajevima kada je traži da bi se utvrdilo da je od pojedine bolesti obolio tijekom izvršavanja kazne zatvora ili kada temeljem bolesti želi dokazati da mu nije pružena odgovarajuća zdravstvena njega i postupak na koji ima pravo odnosno kada temeljem bolesti od koje je obolio tijekom izvršavanja kazne zatvora ulaže pritužbu suda izvršenja, kao zahtjev za sudsku zaštitu, žaleći se na nedekvatnu zdravstvenu zaštitu.

U takvim slučajevima zatvorski sustav je krut te nastoji izbjeći zakonsku obvezu. Zatvoreniku se mora omogućiti uvid u njegovu zdravstvenu dokumentaciju i preslik njegove zdravstvene dokumentacije na njegov trošak, neovisno o tome u koje ih svrhe namjerava upotrijebiti.

3.4. Posjet odvjetnika

Članak 119. st. 2. ZIKZ-a propisuje da se posjet odvjetnika ne nadzire. U pojedinim zatvorima, međutim, forsiraju se posjeti odvjetnika u prostoriji koja

je pod videonadzorom, odnosno posjet odvjetnika nadzire pravosudni policajac kroz zatvorena prozirna, tj. djelomično ostakljena vrata, što nije u skladu sa zakonom. Iz sigurnosnih razloga pravosudna policija ovlaštena je izvršiti pretragu zatvorenika prije i poslije posjeta odvjetnika, ali ne smije posjet odvjetnika nadzirati, a videonadzor je vrsta nadzora (videosnimka na sudu se priznaje kao dokaz). U skladu sa zakonom nije ni vizualni nadzor jer postoji mogućnost čitanja izgovorenog sa usana. Takvi se oblici nadzora ne mogu opravdati sigurnosnim razlozima jer pravosudna policija, prema čl. 134. st. 1. ZIKZ-a, može zatvorenika pretražiti u svako doba, a to znači i prije i poslije posjeta odvjetnika. Osim toga, prema čl. 118. st. 2. ZIKZ-a, upravitelj može u slučaju zlouporabe uskratiti posjet odvjetnika koji zatvorenika zastupa u pravnim stvarima, o čemu će obavijestiti zatvorenika.

Prema čl. 125. ZIKZ-a, zatvorenik ima pravo i na telefonski razgovor bez nadzora s odvjetnikom i institucijama i udrugama koje se bave zaštitom ljudskih prava, ali se u svim zatvorima i kaznionicama i takvi telefonski razgovori snimaju i slušaju. Kako u takvim slučajevima zatvorenik može ostvariti svoje pravo da s odvjetnikom razgovara bez nadzora?

4. ODREDBE ZIKZ-a KOJE BI TREBALO NADOPUNITI

4.1. Raspolaganje obveznom ušteđevinom

Prema čl. 85. ZIKZ-a, od naknade za rad zatvorenika 30% odvaja se kao obvezna ušteđevina i polaže na banku ili štedionicu. Ostalim dijelom naknade za rad zatvorenik slobodno raspolaze u skladu s odredbama kućnog reda. Na zahtjev zatvorenika upravitelj može odobriti da se novac upotrijebi u skladu s odredbama zakona. Treba spomenuti i čl. 127. st. 3. ZIKZ-a prema kojem upravitelj može zatvoreniku iz opravdanih razloga odobriti raspolaganje novcem iz obvezne ušteđevine.

Budući da postoji velik broj zatvorenika kojima nitko ne šalje novac i koji se tijekom izdržavanja kazne zatvora financiraju isključivo svojim radom, što se ponajprije odnosi na zatvorenike koji izdržavaju dulje kazne, te bi odredbe trebalo dopuniti. Zakonom ili pravilnikom o rasplaganju novcem trebalo bi precizno odrediti u kojem iznosu i u kojem se vremenskom intervalu zatvorenik može koristiti dijelom svoje obvezne ušteđevine, a ne da se odluka o tome prepušta upravitelju koji raspolaganje može, ali i ne mora odobriti.

4.2. Potvrda o radu

Prema čl. 90. ZIKZ-a, na zatvorenikov zahtjev kaznionica odnosno zatvor izdat će mu potvrdu o radu tijekom izdržavanja kazne. Budući da mnogi zatvo-

renici nisu upoznati s tom odredbom pa prilikom otpusta ne zahtijevaju da im se izda potvrda o radu, trebalo bi je dopuniti tako da se kaznionica ili zatvor obvežu da prilikom otpusta izdaju zatvoreniku potvrdu o radu tijekom izdržavanja kazne. To će zatvoreniku biti dragocjen dokaz da je obavljao ili naučio obavljati određenu vrstu posla, što će mu olakšati reintegraciju u zajednicu nakon otpusta jer je pronalaženje posla nakon otpusta najvažniji, ali i najteži dio reintegracije zatvorenika u društvo.

4.3. Opismenjivanje, osnovno školovanje i izobrazba

ZIKZ u čl. 92. propisuje da kaznionica odnosno zatvor organizira osnovno školovanje do dvadeset jedne godine života zatvorenika koji nemaju završenu osnovnu školu te da se opismenjivanje nepismenih zatvorenika organizira neovisno o životnoj dobi. Odredba je vrlo važna za resocijalizaciju zatvorenika.

Prema izvješću Hrvatskog zatvorskeg sustava za 2011. godinu¹⁹, ne zna pisati niti čitati 17 zatvorenika, a bez školske naobrazbe je 59 zatvorenika. Nezavršenu osnovnu školu ima 301 zatvorenik. Statistički podaci nisu realni pa je takvih zatvorenika vjerojatno više. Kako se na vlastitu inicijativu opismenjuje samo mali broj zatvorenika, bilo bi poželjno da ono postane obvezno. Opismenjivanje, a paralelno s njim i obrazovanje, osnovni su instrumenti društvene integracije zatvorenika. Obrazovanje daje šansu zatvoreniku da radikalno promijeni način života.

Najveću ulogu u nastojanju da se ostvari mogućnost lakšeg uključivanja zatvorenika u ciklus obrazovanja trebalo bi odigrati Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta koje je zaduženo za nadzor nad provođenjem izobrazbe zatvorenika. Zatvoreniku koji želi raditi na sebi te obrazovanjem nadograditi svoja znanja i vještine trebalo bi pružiti mogućnost da se osposobi za normalno uključivanje u sve tokove života na slobodi. Čl. 93. st. 3. ZIKZ-a propisuje da se zatvoreniku može omogućiti stjecanje višeg i visokog stupnja izobrazbe na vlastiti trošak, no za većinu potencijalnih zatvorenika studenata dovođenje na fakultet je preskupo. Godine 2011. u hrvatskom zatvorskom sustavu samo su četiri zatvorenika studirala. Autor ovog članka imao je sreću što je Pravni fakultet u Splitu učinio presedan tako da je omogućio dolazak profesora na polaganje ispita u Zatvor u Šibeniku.

Danas, međutim, postoji mogućnost praćenja predavanja i polaganje ispita na daljinu, pomoću *skypea*. Taj model mogao bi se organizirati i primjenjivati u jednoj od kaznionica ili zatvora gdje bi izdržavali kaznu zatvorenici koji se školuju, što i ne zahtijeva velika financijska ulaganja. Potrebna je samo dobra

¹⁹ Babić/M. Josipović, bilj. 18.

volja hrvatskog zatvorskog sustava i suradnja nadležnog ministarstva da se osiguraju financijski poticaji za potporu obrazovanju i učenju zatvorenika na daljinu.

Obrazovanje je najkvalitetniji oblik resocijalizacije! Naročitu pažnju treba posvetiti mladim zatvorenicama kako bi im se nakon otpuštanja ponudila alternativa bavljenju kriminalom i recidivu.

4.4. Postupak za izricanje i izvršavanje stegovne mjere

ZIKZ u čl. 148. st. 3. kao osobu koja može pokrenuti i voditi stegovni postupak te donijeti odluku navodi upravitelja odnosno osobu koju on odredi. Ta je odredba nedorečena pa bi trebalo otkloniti nedoumice koje ona izaziva.

To se odnosi ponajprije na čl. 148. st. 1. ZIKZ-a u kojem se propisuje da se stegovni postupak vodi u skladu s odredbama Zakona o kaznenom postupku kojima se uređuje skraćeni postupak, dakle stegovni postupak jest skraćeni kazneni postupak. Kako je moguće da u takvom skraćenom kaznenom postupku upravitelj (ili osoba koju on odredi) i pokreće i vodi postupak i donosi odluku? Upravitelj je kao predstavnik kaznionice ili zatvora samo stranka u postupku pa sukladno tome može pokrenuti postupak protiv zatvorenika, ali ne i voditi taj postupak i donositi odluku. Nejasno je znači li navedena odredba i da upravitelj mora ispunjavati uvjete koji se traže za suca pojedinca, što podrazumijeva i položeni pravosudni ispit, pa bi onda stegovni postupak mogle voditi samo osobe s takvim kvalifikacijama. Ispravno rješenje bilo bi da postupak vodi i odluku donosi sudac izvršenja.

Ako je stegovni postupak skraćeni kazneni postupak, zatvoreniku se mora omogućiti i uvid u spis. Da bi zatvorenik u stegovnom postupku mogao iznijeti obranu, mora biti upoznat s onim što mu se stavlja na teret, kao i s dokazima koji ga terete. To se, međutim, u zatvorskoj praksi ne čini. Zatvoreniku je uvid u spis u stegovnom postupku u pravilu nemoguće dobiti.

Također, s obzirom na to da je stegovni postupak žuran i pokreće se u roku od tri dana od saznanja za počinjenje, trebalo bi precizirati je li rok od tri dana prekluzivan, tj. je li njegovim protekom onemogućeno pokretanje stegovnog postupka ili je riječ o roku koji se može produljiti.

5. ODREDBE ZIKZ-a KOJE BI TREBALO IZMIJENITI

5.1. Uvjeti za odobravanje pogodnosti izlaska

Odredbu čl. 131. st. 1. t. 4. ZIKZ-a, prema kojoj se zatvoreniku koji izdržava kaznu dugotrajnog zatvora pogodnost izlaska iz zatvorene kaznionice

ili zatvora može odobriti nakon izdržane dvije trećine pravomoćno izrečene kazne, trebalo bi mijenjati. Njome su zatvorenici koji izvršavaju kaznu dugotrajnog zatvora diskriminirani u odnosu prema zatvorenicima koji izvršavaju kaznu zatvora u trajanju 10-20 godina i koji tu pogodnost stječu nakon jedne trećine izdržane kazne. Stjecanje pogodnosti tek nakon dvije trećine izdržane kazne proizlazi iz pogrešne pretpostavke da se tek u tom periodu mogu očekivati rezultati tretmana. Predugo čekanje da bi se ostvarila pogodnost prelaska iz zatvorene kaznionice u poluotvorenu može zatvorenika potpuno onesposobiti za ponovni život na slobodi. On gubi svoje pozitivne veze te zapada u stanje otupljenja i nesposobnosti za bilo kakav resocijalizacijski tretman. On se institucionalizira, postaje dobar zatvorenik, ali nakon puštanja na slobodu nesposoban je uključiti se u normalan život.

Garancija za resocijalizaciju ne postoji! Ne može je jamčiti niti duljina perioda za stjecanje pogodnosti kod zatvorenika koji izdržavaju kaznu dugotrajnog zatvora. Resocijalizacija zatvorenika općenito ponajviše ovisi o njegovoj osobnosti, mentalnim sposobnostima i psihičkom stanju. Vrlo visok stupanj recidivizma rezultat je drugih čimbenika, a ne duljine zadržavanja u zatvoru. Osim toga nedovoljno se vodi briga o tome da proces starenja sam po sebi smanjuje sklonost činjenju kaznenih djela.

Iz navedenih razloga i zatvorenicima koji služe kaznu dugotrajnog zatvora treba omogućiti stjecanje pogodnosti za izlazak iz zatvorene kaznionice, tj. prelazak u poluotvorene uvjete, nakon izdržane jedne polovine pravomoćno izrečene kazne, jer tko se nije resocijalizirao nakon najmanje deset godina, što vrijeme više protječe, to su njegove mogućnosti za resocijalizaciju manje. Takvu šansu treba dati naročito zatvorenicima koji su se tijekom izdržavanja dugotrajne kazne osposobili za nov život, tj. koji su nadogradili svoje vještine i znanja, prvenstveno putem izobrazbe i rada.

5.2. Uvjetni otpust

Uvjetni otpust važan je kaznenopravni i penološki institut kojim se korigira i znatno humanizira izrečena kazna zatvora. Kvalitetno nadziran uvjetni otpust u okviru probacije treba biti nastavak provođenja pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora, ali u zajednici.

Najveći je nedostatak ZIKZ-a što jednako postupa s recidivistima i prvi put osuđivanim zatvorenicima. Potonjima treba pružiti veće mogućnosti za brži povratak u društvo, a naročito onima koji su se resocijalizirali na najkvalitetniji način, radom i izobrazbom. Uvjetni otpust treba uči među prava zatvorenika koja će se utvrđivati automatizmom. Kako bi se zatvorenike maksimalno motiviralo na dobro ponašanje i potaknulo na suradnju u programu tretmana, zatvorenik bi unaprijed trebao znati kada stječe pravo na uvjetni otpust, npr. u

roku koji bi odgovarao 3-4 mjeseca po svakoj godini izdržane kazne, ovisno o njegovu uspjehu u izvršavanju individualnog programa.

Takav bi sistem stjecanja prava na uvjetni otpust većinu hrvatskih zatvorenika pretvorio u savjesne radnike, đake i studente i olakšao bi rasterećenje zatvorskog sustava. Za zatvorenika nema jačeg motiva za rehabilitaciju od uvjetnog otpusta!

Kako je najveći problem nakon otpusta zatvorenika pronalaženje posla, pri odlučivanju o uvjetnom otpustu trebalo bi dati prioritet zatvorenicima koji se mogu odmah nakon otpusta zaposliti te su kao dokaz pribavili valjanu potvrdu budućeg poslodavca.

5.3. Pomoć nakon otpusta

Dužnost društva ne prestaje otpuštanjem zatvorenika. Prema čl. 165. ZIKZ-a, pomoć poslije otpusta je skup mjera i postupaka koji se primjenjuju radi uključivanja otpuštenih zatvorenika u život na slobodi, a sastoji se od osiguranja smještaja i prehrane, osiguranja liječenja, savjeta o izboru prebivališta odnosno boravišta, usklađivanja obiteljskih odnosa, pronalaženja zaposlenja, dovršenja stručnog osposobljavanja, davanja novčane potpore za podmirenje najnužnijih potreba te drugih oblika pomoći i podrške.

Iako čl. 31. Zakona o probaciji propisuje da će ured za probaciju prema mjestu prebivališta/boravišta zatvorenika obaviti poslove pripreme prihvata zatvorenika poslije otpusta i organizirati mu smještaj i pomoć pri zapošljavanju, u praksi takva vrsta pomoći gotovo ne postoji. Prilikom otpusta kaznionica ili zatvor daju zatvoreniku novac za putne karte do mjesta prebivališta. Tek nakon dolaska u mjesto prebivališta zatvorenik se može obratiti nadležnom sucu izvršenja radi pružanja pomoći. Sudac izvršenja može pisanim rješenjem narediti centru za socijalnu skrb poduzimanje mjera, koje se svode na davanje jednokratne novčane pomoći zatvoreniku. Zatvoreniku je takva pomoć dobrodošla, a većini i nužna, no ona nije i pravodobna jer je zatvoreniku potrebno 30-45 dana da takvu vrstu pomoći ostvari.

Postpenalna pomoć propisana ZIKZ-om nije efikasna. Nakon otpuštanja zatvorenik se susreće s poteškoćama ponovnog uključivanja u zajednicu. Najveći problemi su stigmatizacija od društva, što otežava pronalaženje posla. Najvažnije je osigurati zaposlenje i smještaj zatvorenika, ali to nije moguće ostvariti bez suradnje svih tijela koja sudjeluju u postupku izvršavanja kazne zatvora. U tu svrhu treba izdvojiti veća proračunska sredstva te osnovati posebna prihvatilišta za otpuštene zatvorenike i uključiti bivše zatvorenike u oblike postpenalne pomoći. U RH, međutim, još nisu zaživjele državne niti privatne ustanove koje su sposobne oslobođenom zatvoreniku pružiti efikasnu pomoć nakon otpusta i olakšati mu reintegraciju u normalne tokove života.

Stoga treba čl. 165. st.1. ZIKZ-a izmijeniti tako da se zatvoreniku daje mogućnost da se prije otpusta obrati nadležnom sucu izvršenja radi jednokratne novčane pomoći te da mu ta pomoć, upućena od centra za socijalnu skrb, bude uručena prilikom otpusta.

6. ZAKLJUČAK

Kao stožerni zakon za izvršavanje kazne zatvora ZIKZ i njegova primjena u praksi mogu i moraju nužno evoluirati. Primarno treba riješiti krizu izazvanu prenapučenosti kaznionica i zatvora jer ona povlači sve ostale nedostatke i onemogućuje kvalitetno ostvarivanje svrhe izvršavanja kazne zatvora, resocijalizaciju.

Iako na pragu ulaska u EU, Hrvatska se nije na vrijeme uključila u moderne trendove sprečavanja prenapučenosti u kaznenim ustanovama. Porast zatvorske populacije u RH prolazio je bez kvalitetnog odgovora - porast zatvorenika ne prati potrebna izgradnja novih smještajnih kapaciteta i uređenje postojećih zbog loše gospodarske situacije u državi, ali to nije dovoljno opravdanje jer je jedno od osnovnih načela Europskih zatvorskih pravila da se „uvjeti u zatvoru koji su u suprotnosti s ljudskim pravima zatvorenika ne mogu opravdati manjkom potrebnih resursa“.

Zato RH treba nastojati smanjiti prekapacitiranost zatvorskog sustava i omogućiti sustavu da u potpunosti provodi rehabilitacijski model izvršavanja kazne zatvora. Da bi se riješio problem prenapučenosti, nameće se potreba izgradnje novih smještajnih kapaciteta, u skladu s europskim standardima koje propisuje ZIKZ. S obzirom na ekonomsku situaciju u državi, takvo je rješenje moguće tek u bližoj budućnosti.

Međutim, ni osiguranje dodatnih smještajnih kapaciteta, samo po sebi, ne može biti trajno rješenje problema prenapučenosti. Da bi se riješila prenapučenost i zaustavio porast broja zatvorenika, financijska ulaganja su nužna, ali postoji jednostavnije, brže, jeftinije i trajno rješenje prenapučenosti. Hrvatski zatvorski sustav treba samo dosljedno primjenjivati odredbe ZIKZ-a! Taj zakon propisuje sustav progresivnog izvršavanja kazne zatvora. Pod tim se sustavom razumije napredovanje zatvorenika tijekom postupka izvršavanja kazne zatvora od strogih uvjeta u zatvorenim kaznionicama prema blažim uvjetima izvršavanja kazne u poluotvorenim i otvorenim kaznionicama.

U čl. 131. st. 1. t. 2. ZIKZ-a propisano je da se zatvoreniku koji izdržava kaznu zatvora u trajanju do 10 godina pogodnost izlaska iz zatvorene u poluotvorenu kaznionicu može odobriti nakon trećine izdržane kazne, međutim hrvatski zatvorski sustav to primjenjuje sasvim iznimno! Pogodnost treba proširiti na sve koji su je s obzirom na stupanj resocijalizacije zaslužili, a takvih zatvorenika u sustavu ima.

Čl. 131. st. 1. t. 3. ZIKZ-a propisuje da se ista pogodnost zatvoreniku koji izdržava kaznu u trajanju duljem od 10 do 20 godina može dati nakon polovine izdržane kazne, međutim hrvatski zatvorski sustav to ne prakticira!

Čl. 153. st. 3. ZIKZ-a propisuje da upravitelj obvezno razmatra mogućnost premještaja zatvorenika u blaže uvjete nakon izdržane jedne polovine izrečene kazne, a nakon toga svakih šest mjeseci, međutim hrvatski zatvorski sustav to ne prakticira!

Prema čl. 59. st. 1. KZ/11 (prije čl. 55. st. 1. KZ/97), uvjetni otpust je moguć nakon izdržane polovine kazne, međutim hrvatski zatvorski sustav to ne prakticira!

Takva praksa pridonosi prenapučenosti zatvora. Poluotvorene i otvorene kaznionice logičan su slijed u procesu izvršavanja kazne, konačan i ključan faktor u procesu reintegracije zatvorenika, ali samo mali dio zatvorenika prati takav slijed. Razlog je u tome što najveći dio djelatnika zatvorskog sustava još uvijek smatra da je kazna odmazda društva prema počinitelju kaznenog djela, a ne resocijalizacija. Sve dok se djelatnici ne educiraju u tom smislu i ne promijene pristup svrsi izvršavanja kazne zatvora, hrvatski zatvorski sustav bit će prenapučen. Kaznena politika mora jačati rehabilitacijski model izvršavanja kazne zatvora te intenzivno implementirati nadziranje uvjetnog otpusta u okviru probacije, što će rasteretiti zatvorski sustav i omogućiti mu da u praksi kvalitetno ostvari svrhu izvršavanja kazne zatvora u skladu s Europskim zatvorskim pravilima. Uspješnost cjelokupnog kaznenopravnog sustava ovisi o uspješnosti izvršavanja kazne!

Summary

APPLICATION OF INDIVIDUAL PROVISIONS OF THE ACT ON THE EXECUTION OF THE PRISON SENTENCE

The author is a convict serving a long-term prison sentence of 21 years, of which he has served 10 years in the Prison in Šibenik. He was convicted of the criminal offence of abuse of narcotic drugs referred to in Article 173.2 CC/97. This year, he graduated from the Faculty of Law in Split. Based on his own experience, he presents the weak spots of the Act on the Execution of the Prison Sentence and its application, and attempts to answer the question of whether the Croatian prison system, burdened with many problems, primarily the problem of over-crowdedness, can achieve the full purpose of executing the prison sentence.